

Poglavlje 1

Uvjeti učenja i poučavanja

1. Uvod

U planiranju svojih nastavnih sati potrebna vam je dovoljno jasna ideja o karakteristikama i uvjetima učenja kako u razredu kao cjelini tako i među pojedinačnim učenicima. Važno je razumjeti djecu i njihove razlike: raznoliki raspon njihovih vještina i sposobnosti, snaga i slabosti, uvjerenja, stavova i interesa.

S jedne je strane potrebno ustanoviti uvjete učenja u razredu u odnosu na planirane nastavne ciljeve. S druge se strane, pri samom odabiru ciljeva i tema, trebate osloniti na svoje poznavanje osobina pojedine djece i cijelog razreda.

Identificiranjem uvjeta učenja završava prvi dio preliminarnih objašnjenja. No, u daljnjem planiranju valja uzeti u obzir i opće uvjete u kojima će se odvijati samo poučavanje. Konačno, ne smijete zanemariti vlastite vještine poučavanja; na taj način možete biti sigurni da ćete ih učinkovito upotrijebiti i nastaviti razvijati bez da se pritom preopteretite prezahtjevnim zadacima.

Na početku ovog poglavlja nalaze se ključna pitanja, a u nastavku i radni materijali koji se mogu koristiti kada god se za to ukaže potreba.

2. Zadatak i ključna pitanja za uvjete učenja i poučavanja

2.1. Zadatak

Na početku ovog poglavlja nalaze se ključna pitanja. Nakon njih slijede pitanja za vašu samoprovjeru koja nude detaljniji pristup različitim aspektima uvjeta učenja.

2.2. Ključna pitanja

- Koja znanja i vještine učenici već posjeduju?
- Koja znanja i vještine posjedujem ja?
- Kojih vanjskih uvjeta trebam biti svjestan?
- Što znam o učenicima kao pojedincima?
- Kojim elementima znanja i informacija učenici trebaju raspolagati kako bi bili sposobni savladati nove zadatke pred njima?
- U odnosu na novu temu, koje (napredne) informacije, vještine i iskustva učenici već posjeduju? Što je za njih novo, što se ponavlja, što je neophodno, a što sporedno?
- Koje tehnike rada i učenja mogu očekivati da će učenici savladati, i kakva iskustva imaju s različitim metodama poučavanja i oblicima društvene interakcije?
- Koje pozitivne ili negativne stavove, navike, predrasude ili uvjerenja mogu ili trebam očekivati?
- Kako mogu prevladati poteškoće, barijere i otpor prema učenju?
- Jesam li u dovoljnoj mjeri uzeo u obzir želju djece za učenjem, stanje njihovih osjećaja, njihovu otvorenost, potrebe pri učenju, očekivanja, interese, izvannastavne aktivnosti i životne uvjete?

Obrazovanjem do demokracije

- Koji su društveno-kulturalni uvjeti i utjecaji, a koji sustavi podrške važni za rad u učionici? Koju ulogu igraju roditelji, braća i sestre, vršnjaci ili drugi ljudi od psihološke važnosti?

Uvjeti učenja i poučavanja

Radni materijal 1: Kako uzeti u obzir znanje i vještine učenika

- Što znam o razredu?
- Koje osobine razreda trebam uzeti u obzir i znati kako na njih reagirati?
- Kako želim, ili kako trebam voditi razred (komunikacija, društveno ponašanje, poremećeni odnosi, itd.)?
- Kakva je atmosfera u razredu (kretanja u grupi, prijateljske veze, autsajderi, itd.)?
- Kojih se konvencija valja pridržavati (jezik, dužnosti, raspored sjedenja, pravila društvene interakcije, rituali, posebne prilike, ceremonije i zabave, itd.)?
- Koliko je velik razred i koja je njegova struktura (omjer učenica i učenika, kulturalna raznolikost, itd.)?

Uvjeti učenja i poučavanja

Radni materijal 2: Kako uzeti u obzir svoje znanje i vještine poučavanja

- Koje opće iskustvo, vještine i znanja posjedujem?
- Do koje je mjere moje znanje nepotpuno – u odnosu na sadržaje i teme, ciljeve, odgovarajuće metode poučavanja i procese učenja?
- U kojim područjima želim i sam učiti (znanje, metode poučavanja, profesionalne vještine, osobne kvalitete, rutine, itd.)?
- Kojom se idejom o čovjeku vodim?
- Koji je teorijski okvir, ili pojednostavljena verzija teorije na kojem se temelje moji postupci u nastavi?
- Kako bih opisao i klasificirao svoj odnos prema učenicima?
- Gdje su moje osobne granice što se tiče radnih sati, stresa, itd.? Kako iskorištavam vlastite radne kapacitete?
- Kako boljim planiranjem svog rada, kao i drugih aktivnosti mogu rasteretiti samog sebe?
- Kako upravljam vremenom koje imam na raspolaganju, i kako se nosim s izvorima stresa?

Uvjeti učenja i poučavanja

Radni materijal 3: Razmatranje općih uvjeta učenja i poučavanja

- Kako pokrивam vrijeme dana ili školske godine i raspoloživo vrijeme za poučavanje?
- Kako je učionica osmišljena?
- Kako je opremljena škola: kvantiteta i raznolikost prostorija, dostupni mediji, materijali, itd.?
- Koji je okvir omogućen u smislu školske kulture (zajednički projekti za različite dobne skupine, timski rad i timske obveze, suradnja s roditeljima, lokalnim vlastima ili stručnjacima za djecu s posebnim potrebama, itd.)?

Uvjeti učenja i poučavanja

Radni materijal 4: Koji su moji temeljni stavovi prema učenicima?

- Empatija, privrženost (otvorenost prema osjećajima, mislima, stavovima i potrebama), dobronamjerno prihvatanje (osobno poštovanje neovisno o bilo kakvim uvjetima), iskrenost, stabilnost, pouzdanost
- Vodstvo u duhu poštovanja i uvažavanja (emocionalna privrženost, induktivno rezoniranje, autoritetna kontrola, podrška društvene integracije i demokracije)

Odnosi i komunikacija u razredu

- Uzajamno razumijevanje
- Simetrični odnosi
- Zajedničko obrazovanje bez spolne diskriminacije
- Upoznavanje jedni drugih
- Prijateljstvo:
 - o Verbalna i neverbalna komunikacija
 - o Razumijevanje za druge perspektive i stajališta
 - o Samopercepcija i percepcija od strane drugih

Atmosfera sprječavanja sukoba

Pravedna i brižna zajednica, zajednica onih koji uče, podjela odgovornosti (nastavnici i učenici – oba spola)

Suradnja umjesto konkurencije

- o Društveno učenje
- o Pravila i konvencije
- o Meta-komunikacija i meta-interakcija
- o Ograničenja i poticanje

Odgojno-obrazovne mjere

- Razgovori o rješavanju sukoba
- "Okrugli stol"
- Igre
- Suradnja kao smjernica za modificiranje osobnog ponašanja
- Korisne povratne informacije
- Pojedinačne odgovornosti
- Kazne
- Ophođenje s maltretiranjem i nasiljem u učionici ili školi

Uvjeti učenja i poučavanja

Radni materijal 5: Preispitivanje discipline i reda s demokratskog stajališta

- Red je neophodan u svim okolnostima. Skupina bez reda i temeljnih pravila ne može biti demokratska.
- Ograničenja su nužna. Pravila mogu biti pogrešna ili neprikladna. No, dok su važeća, treba ih se poštivati. U svakom slučaju, treba postojati mogućnost njihove promjene.
- Od samog početka, djeca trebaju sudjelovati u određivanju i provedbi pravila. Samo na taj način će se i identificirati s njima.
- Razredna zajednica ne može funkcionirati bez uzajamnog povjerenja i poštovanja. U nekim se slučajevima stvaranje takve atmosfere može pokazati kao težak zadatak.
- Timski duh treba zamijeniti konkurenciju u učionici.
- Prijateljska atmosfera u učionici od vitalnog je značaja.
- Socijalne vještine nastavnika važna su osnova (demokratsko vodstvo, razvijanje osjećaja pripadnosti skupini (razredu), izgradnja odnosa, itd.).
- Grupna komunikacija stalno su prisutna realnost u demokratski vođenoj učionici.
- Učenike treba poticati na istraživanje novoga kako bi učili i na vlastitim greškama.
- Unutar postavljenih granica treba biti moguće ostvarivati slobode. Samo je na taj način moguće razviti individualnu odgovornost.
- Učenici će prihvatiti disciplinu i red i rado ih se pridržavati ukoliko im pomažu da se izraze, te ukoliko podržavaju razvijanje zadovoljavajućih odnosa i radnih uvjeta.

Uvjeti učenja i poučavanja

Radni materijal 6: Preispitivanje uloge nastavnika s demokratskog stajališta

Nastavnici trebaju voditi i pratiti razred. To je njihov zadatak. Oni trebaju odlučivati o različitim stvarima, kao i sve kontrolirati. Ono što nastavnici ne bi smjeli raditi jest pokušati kontrolirati i misaoni proces, kao i osobni razvoj njihovih učenika. Osobito u Odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava nastavnik postaje uzor svojim učenicima. Kako se nosi sa sukobima? Koju ideju čovjeka promiče? Sljedeća lista može pomoći u određivanju vlastitog položaja. Međutim, jasno je da ovisno o nastavnoj situaciji, općem raspoloženju, opasnim trenucima ili sastavu učeničke grupe, itd., može imati smisla odlučiti se za više autokratski ili više demokratski način poučavanja. Općenito je važno napomenuti: moje poimanje nastavnika ostavit će utisak na moj svakodnevni rad s učenicima.

Nastavna situacija					
Pretežito autokratska	Ja				Pretežito demokratska
Vladar	☐	☐	☐	☐	Vođa
Oštar glas	☐	☐	☐	☐	Prijateljski glas
Naredba	☐	☐	☐	☐	Savjet, molba
Moć	☐	☐	☐	☐	Utjecaj
Pritisak	☐	☐	☐	☐	Sugestija
Zahtjev za udovoljavanjem	☐	☐	☐	☐	Pridobivanje suradnje
Nametanje zadataka	☐	☐	☐	☐	Predlaganje ideja
Učestalo kritiziranje	☐	☐	☐	☐	Često ohrabrivanje
Često kažnjavanje	☐	☐	☐	☐	Česta podrška i pomoć
“Kažem ti!”	☐	☐	☐	☐	“Razgovarajmo o tome”
“Ja odlučujem, ti slušaš!”	☐	☐	☐	☐	Predložit ću nešto i pomoći ti da odlučiš”
Isključiva odgovornost za grupu	☐	☐	☐	☐	Podijeljena odgovornost s grupom i u grupi

Uvjeti učenja i poučavanja

Radni materijal 7: Kako razviti demokratsku atmosferu u razredu

Odluči li nastavnik demokratičnije organizirati razred, to je povezano s velikim ciljem. Sljedeća tablica prikazuje korake koji se mogu poduzeti.

1. Koja su moja stajališta u kojim aspektima?
2. Koji ću aspekt izabrati za sutra, za sljedeći tjedan, za sljedeću godinu?
3. Kako kao nastavnik mogu djelovati da moja škola ima koristi od mog unapređenja procesa učenja?

Kratkoročni ciljevi	Srednjoročni ciljevi	Dugoročni ciljevi
Nastavnik smanjuje iskazivanje ekstremnog autoriteta	Nastavnik razvija praksu dvosmjerne komunikacije	Uzajamno razumijevanje između učenika i nastavnika
Nastavnik navodi razloge odabira sadržaja i nastavnih materijala	Nastavnik nudi alternativne sadržaje i nastavne materijale	Učenici i nastavnik zajedno planiraju nastavne sate
Nastavnik objašnjava učenicima ciljeve učenja	Nastavnik predstavlja učenicima alternativne ciljeve učenja	Učenici i nastavnik zajedno biraju ciljeve učenja
Nastavnik navodi razloge odabira metoda poučavanja	Nastavnik predstavlja alternativne mogućnosti metoda poučavanja	Učenici i nastavnik zajedno odlučuju o metodama poučavanja
Nastavnik navodi razloge svojih ocjena za učenička postignuća	Nastavnik objašnjava probleme u ocjenjivanju	Samoprocjenjivanje učenika
Uvod u demokratske načine rješavanja sukoba	Nastavnik prestaje koristiti moć autoriteta u rješavanju sukoba	Rješavanje sukoba sredstvima međusobne suradnje i komunikacije
Nastavnik objašnjava načela organizacije rada u učionici	Uzimaju se u obzir prijedlozi učenika u organizaciji rada	Učenici sudjeluju u odlukama o organizaciji rada u učionici

Uvjeti učenja i poučavanja

Radni materijal 8: Kako razviti školu kao demokratsku zajednicu

Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava i proces razvoja demokratske atmosfere ne može se odvijati samo u okviru razreda, već treba biti prisutan i na razini cijele škole. U tom je pogledu najbitniji ključni igrač ravnatelj.

U materijalima Vijeća Europe o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, te u knjizi “Demokratsko upravljanje školama” predlažu se ključna područja rada i koraci koji se trebaju poduzeti na putu do razvoja škole kao demokratske zajednice (vidi i Poglavlje 5 ovog dijela, Radni materijali 15-18).

Ta četiri ključna područja su:

1. Upravljanje, vodstvo, menadžment i javna odgovornost
2. Odgoj i obrazovanje usmjereno na stjecanje vrijednosti
3. Suradnja, komunikacija i angažiranost: konkurentnost i samoodređenje
4. Učenička disciplina

Upravljanje, vodstvo, menadžment i javna odgovornost

Razne interesne skupine poput državnog zakonodavstva, lokalnih školskih odbora, sindikata, učenika i roditelja, kao i lokalnih zajednica postavljaju zahtjeve na vodstvo škole. Kako se ravnatelj nosi s tim izazovima? Koji oblik menadžmenta primijenjuje u školi? Je li vodstvo izgrađeno na konsenzusu i povjerenju ili ga odlikuje nepovjerenje i rivalstvo? Na koji su način podijeljene školske dužnosti? Kako vodstvo prihvaća različitost? Na koji način škola pokazuje odgovornost prema različitim interesnim skupinama?

Odgoj i obrazovanje usmjereno na stjecanje vrijednosti

Kako se vrijednosti poput demokracije, ljudskih prava i uvažavanja različitosti manifestiraju u formalnom i neformalnom kontekstu škole? Na koji se način vrijednosti i društvene vještine promiču kao preduvjet za miroljubiv suživot u modernom globaliziranom društvu? Kako se te vrijednosti prosuđuju na razini škole?

Suradnja, komunikacija i angažiranost: konkurentnost i samoodređenje

Škola nije odvojen entitet od ostatka društva ili stvarnog svijeta. Kakva je interna i eksterna komunikacija škole? Nalikuje li škola više razdruženoj kompaniji ili predstavlja vrata u ostatak društva kroz svoje procese i načine komunikacije i angažiranosti? Koja je misao vodilja škole? Koliko je škola odlučna provoditi postavljene ciljeve u komunikaciji i otvaranju prema ostatku društva?

Učenička disciplina

U školi zajedno radi mnogo ljudi. Kakva pravila valja primijeniti za održavanje reda i discipline u demokratski upravljanim školama? Što učenike potiče da se pridržavaju postavljenih pravila, i zbog čega im se suprotstavljaju? Vlada li u demokratskoj školi kaos ako učenici ne slijede nikakva pravila?